

Psycholingwistyczne aspekty nauczania rachunkowości

Autor: Svetlana Rogozina

Abstrakt

Celem artykułu jest przedstawienie psycholingwistycznych aspektów nauczania rachunkowości. Do realizacji badania wykorzystano analizę literatury przedmiotu, analizę porównawczą, metodę analogii oraz wnioski z własnych doświadczeń z prowadzenia zajęć dydaktycznych z rachunkowości. W artykule przedstawiono krótką charakterystykę specjalistycznego języka rachunkowości wraz ze wskazaniem problemów dydaktycznych w procesie nauczania rachunkowości oraz sposobów ich rozwiązania.

Słowa kluczowe: rachunkowość, język, dydaktyka, nauczanie, psycholingwistyka

JEL: M40, M41, M48, M49

Historia: otrzymano 4.05.2015, poprawiono 6.07.2015, zaakceptowano 10.09.2015

Wstęp

Współczesna rachunkowość jest pojęciem wieloznacznym – jest rozpatrywana jako dyscyplina naukowa, język działalności gospodarczej, system informacyjny, zbiór regulacji prawnych, system rejestrowania zdarzeń gospodarczych oraz system pomiaru i wyceny (Turina 2011). Można zaobserwować kilka odmiennych podejść do lingwistycznego aspektu rachunkowości. Najczęściej stwierdzenia „rachunkowość jest językiem biznesu” używa się jako metafory lub hasła reklamowego (np. w materiałach promocyjnych szkół ekonomicznych, biur podatkowych, we wstępach do podręczników z dziedziny rachunkowości). Z drugiej strony coraz większej popularności, przede wszystkim w zachodniej literaturze specjalistycznej (m.in. M.M. McClure (1983), R.J. Bloomfield (2008)), a w ostatnim czasie także w Polsce (np. M. Masztalerz (2013)), nabiera dosłowne traktowanie rachunkowości jako języka (kodu językowego)¹.

¹ Wg Zbigniewa Wolaka w nauce zdarza się [...], że metafora przechodzi w analogię przy zmianie lub rozwoju teorii (Wolak 2002: 103) i możliwe, że w tym przypadku mamy do czynienia właśnie z takim

Na potrzeby niniejszego opracowania, mającego na celu przedstawienie psycholingwistycznych aspektów nauczania rachunkowości, będziemy posługiwać się pojęciem języka rachunkowości jako narzędzia interpretacji specyficznego obszaru rzeczywistości (świata biznesu) oraz komunikacji twórców informacji (specjalistów) z odbiorcami.

Język używany w rachunkowości oprócz specyficznych grup nadawców i odbiorców ma także specjalistyczne słownictwo oraz zasady gramatyki, które mogą w czasie nauki stwarzać określone problemy zarówno studentom, jak i nauczycielom.

Celem badania jest przeprowadzenie analizy psycholingwistycznych aspektów rachunkowości w celu określenia odpowiednich metod oraz form nauczania dla różnych grup studentów z uwzględnieniem stopnia zaawansowania ich wiedzy ekonomicznej oraz zaangażowania w działalność gospodarczą.

Do realizacji badania wykorzystano analizę literatury z zakresu metod nauczania, analizę porównawczą, metodę analogii oraz wnioski

podejściem. Jednak analiza tego zjawiska wykracza poza ramy artykułu.

wyciągnięte z własnych doświadczeń z prowadzenia zajęć dydaktycznych z rachunkowości. Metoda analogii znajduje szerokie zastosowanie w wszystkich dziedzinach nauki (Koszowski 2010). W niniejszym opracowaniu metoda analogii została wykorzystana w kilku różnych obszarach: rachunkowość a język, język rachunkowości a język obcy oraz analogia jako metoda przyspieszenia przyswajania wiedzy oraz pobudzenia kreatywnego myślenia u studentów. W treści artykułu wskazano zarówno zalety analogii (zwłaszcza na początkowych etapach nauczania), jak i zagrożenia wynikające z nadinterpretacji lub nadmiernego uproszczenia.

Krótką charakterystyka języka rachunkowości²

Język rachunkowości w aspekcie strukturalnym jest odmianą języka ogólnego (narodowego)³, pozostającą z nim w relacji ciągłej wymiany, mając zarówno wspólne cechy z językiem ogólnym, jak i specyficzne ograniczenia podczas stosowania. np. język w rachunkowości realizuje większość funkcji języka ogólnego (z wyjątkiem funkcji fatycznej oraz magicznej), ale ma on swoją hierarchię oraz zakres zastosowania tych funkcji. Najczęściej realizowane w rachunkowości są funkcja przedstawieniowa (reprezentatywna) oraz funkcja impresyjna (np. w tekstach prawnych: w ustawie o rachunkowości, rozporządzeniach itd.). Socjalizująca oraz kumulatywna funkcja języka jest realizowana w granicach wyodrębnionej części społeczeństwa, np. osób prowadzących działalność gospodarczą, oraz w ramach wiedzy specjalistycznej. Szeroko rozpowszechniona w języku ogólnym funkcja ekspresyjna (emotywna) oraz funkcja poetycka są realizowane skrajnie rzadko oraz niejawnie, tylko w mniej sformalizowanej części rachunkowości, jaką jest rachunkowość zarządcza. Język rachunkowości, w odróżnieniu od języka ogólnego, jest używany tylko w sytuacji nacechowanej, tj. w konkretnym celu. Takim celem jest realizacja specyficznej komunikacji językowej, pozwalającej zawodowo przygotowanemu nadawcy (ekspertowi/specjaliście) nawiązać kontakt z odbiorcą i przekazać w sposób zrozumiały, wykorzystując odpowiedni kanał komunikacyjny,

komunikat określonej treści dotyczący zagadnień rachunkowości. W odróżnieniu od języka ogólnego pełnowartościowa komunikacja w rachunkowości może odbywać się tylko pomiędzy odpowiednio przygotowanymi stronami, posługującymi się specyficznym słownictwem, zaznajomionymi z regułami gramatyki (np. zasadami podwójnej księgowości) i stylem rachunkowości oraz specyficznymi narzędziami komunikacji (np. prezentacjami sprawozdań finansowych). Taka komunikacja, w odróżnieniu od komunikacji w języku ogólnym, w związku z prospołecznym charakterem rachunkowości jest uregulowana prawnie (akty prawne różnego poziomu: międzynarodowe standardy rachunkowości (MSR), międzynarodowe standardy sprawozdawczości finansowej (MSSF), Dyrektywy Unii Europejskiej, Ustawa o rachunkowości itd.) i obyczajowo (np. Kodeks Etyki Rachunkowości), co jest nadzorowane przez odpowiednie organy (zaczynając od organizacji międzynarodowych, np. IASC, i kończąc np. na urzędach skarbowych). W rachunkowości ścigane są z mocy prawa zaburzenia aktów komunikacji takie jak nadużycia. Dąży się do ograniczenia nieporozumień oraz pełnej eliminacji pośrednich aktów mowy w celu uzyskania jednoznacznej interpretacji komunikatu przez różne strony. Język rachunkowości wyróżnia się wysokim stopniem normalizacji leksyki. W zakresie semantycznym przed rachunkowością stoi zadanie osiągnięcia pełnej jednoznaczności oraz monoreferencyjności, polegające na dążeniu do jednoznacznych interpretacji informacji oraz wyeliminowaniu pojęć niemających jasno sprecyzowanej treści semantycznej. Realizacji tego celu służą od lat aktywne, skutecznie przebiegające i przyspieszone przez globalizację procesy ujednoczenia pojęć rachunkowości w skali międzynarodowej, np. tak jak w powstałych w wyniku harmonizacji i obecnie obowiązujących 28 MSR oraz 12 MSSF precyzyjnie określono kilkaset podstawowych definicji dotyczących sprawozdawczości finansowej oraz innych szczegółowych zagadnień rachunkowości. Rachunkowość w porównaniu z językami naturalnymi (ogólnymi) wyróżnia się symplifikacją morfologiczną, związaną z wysokim stopniem sformalizowania gramatyki. W aspekcie syntaktycznym dla języka rachunkowości charakterystyczna jest hipotaksa, tj. podrzędność lub współrzędność logiczna podczas łączenia odrębnych struktur syntaktycznych, co uwidocznia się np. w elementach sprawozdania finansowego. Samo sprawozdanie finansowe jako specyficzny rodzaj tekstu w rachunkowości zachowuje neutralność stylistyczną w wyniku wyeliminowania ekspresji oraz nacechowania emocjonalnego.

² Szczegółowa charakterystyka języka rachunkowości znajduje się w (Rogozina 2015).

³ W taki sposób traktuje język specjalny (zawodowy) *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego* (1999: 273) oraz *Encyklopedia języka polskiego* (1999: 138). Inne zdanie prezentuje Sambor Grucza, uznając język specjalistyczny nie za odmianę języka ogólnego, a za język specyficzny (Grucza 2007: 14).

Informacja przekazywana odbiorcom zewnętrznym w sprawozdaniach finansowych powinna być obiektywna, precyzyjna, jednoznaczna oraz bezosobowa, a same sprawozdania finansowe *powinny być zrozumiałe dla wszystkich, którzy mają umiarkowaną wiedzę na temat działalności gospodarczej [...] i przejawiają chęć przestudiowania tych informacji z należytą pilnością* (APB, AICPA 1970: 33–34). Sprostanie tym wymagom nie jest zadaniem prostym, na co wskazują liczne badania aspektów pragmatycznych rachunkowości, opisujące m.in. niekorzystne zjawiska asymetrii informacji (Kamila-Sowińska 2014: 147), przemilczania (Bloomfield 2008: 434) oraz ukrywania (Li 2008) niekorzystnych z punktu widzenia nadawcy danych.

Rachunkowość posługuje się językiem specjalistycznym (synonimiczne: subjęzykiem specjalistycznym (Wojnicki 1991: 44–62), językiem profesjonalnym (Lewandowski 2002: 27–40), fachowym (Kubiak 2002: 6–11) itd.), związanym ze specjalnością obejmującą teorię (dyscyplinę naukową) oraz praktykę (m.in. technikę ewidencyjną oraz ludzką działalność) rachunkowości. Język rachunkowości w zakresie teorii przedmiotu wykazuje wysoki stopień „specjalistyczności” wyrażający się w dominacji słownictwa specjalistycznego nad ogólnym oraz średni stopień „specjalistyczności” – w działalności praktycznej oraz dydaktycznej⁴. W tych rodzajach działalności język rachunkowości, ze względu na pojawienie się w gronie odbiorców niespecjalistów – osób bez przygotowania zawodowego bądź wykazujących je w ograniczonym zakresie (np. studentów, klientów biur rachunkowych itd.), zmienia formę z teoretycznonaukowej na praktyczno-, dydaktyczno- lub popularnonaukową, w zależności od stopnia przygotowania stron komunikacji⁵.

Nauczanie rachunkowości jako języka „obcego”

Jak przedstawiono powyżej, rachunkowość posługuje się wysoko wyspecjalizowanym językiem, w składzie którego przeważa swoista odmiana językowa nad odmianą ogólną. Językiem opisującym świat biznesu, który np. na początku studiów ekonomicznych może być dla większości

studentów światem nieznanym. Językiem, który ma wyraźnie specjalistyczne słownictwo oraz reguły gramatyki. Według jednego z angloamerykańskich poglądów rachunkowość zdefiniowano jako *praktykę obiektywnego odzwierciedlenia rzeczywistości ekonomicznej, zorientowaną na odwzorowanie „prawdziwego zysku” (rachunkowość finansowa) i „prawdziwego kosztu” (rachunkowość zarządcza)* (Nowak 2010: 21). Już na tym przykładzie można stwierdzić, że dla odbiorcy (słuchacza) nieprzygotowanego, posługującego się na co dzień ogólną odmianą języka rodzimego, przytoczona definicja brzmi jak język obcy (docierają same dźwięki, ale treść zdania nie jest zrozumiała), opisujący obcy świat. W związku z tym uzasadniona wydaje się być przedstawiana poniżej propozycja zastosowania zasad glottodydaktyki do nauczania rachunkowości.

Należy zgodzić się z Renatą Grzegorzyczkową, że *człowiek przyswaja sobie język drogą kulturową, przez kontakt za środowiskiem mówiącym, a także, w przypadku tzw. drugiego języka – metodą świadomego uczenia się, podobnego do uzyskania innych umiejętności* (Grzegorzyczkowa 2011: 31). W stosunku do rachunkowości raczej nie spotkamy przykładów dorastania w środowisku *stricte* rachunkowym (rodzice księgowi w tym przypadku musieliby nie tylko „przynosić pracę do domu”, ale i aktywnie angażować dziecko w dyskusje na jej temat). Pierwszy kontakt ze środowiskiem biznesowym powstaje w wyniku zaangażowania się w pewną formę działalności gospodarczej, np. poprzez założenie własnej firmy, podjęcie pracy zarobkowej etc. Dalsze doskonalenie znajomości języka rachunkowości dla osób już uczestniczących w biznesie oraz zapoznanie się z językiem dla osób niemających wcześniej styczności z działalnością gospodarczą jest możliwe tylko drogą świadomego uczenia się. Jeżeli umownie⁶ potraktujemy język rachunkowości, który (jak to już było wcześniej zaznaczone) z jednej strony jest specjalistyczną odmianą języka ogólnego, a z drugiej strony odzwierciedla często nieznaną „obcy” świat, jako język obcy, to możemy z uwzględnieniem psycholingwistycznych podstaw dydaktyki języków obcych wyznaczyć szereg problemów oraz określić kilka zalecanych metod nauczania rachunkowości.

⁴ Na podstawie klasyfikacji języków specjalistycznych według stopnia wyspecjalizowania zaproponowanej przez Marie T. Cabré rachunkowość można określić mianem języka wyspecjalizowanego (wyróżnienie specjalistycznego). Szerzej o pragmatycznym kryterium tematu specjalistycznego – zob. B. Ligara, W. Szupelak (Ligara, Szupelak 2012: 30–31).

⁵ Por. z zaproponowaną przez S. Gajdę typologią języka nauki (Gajda 1990: 36–37).

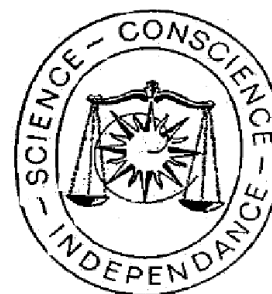
⁶ Należy zaznaczyć, że analogia języka rachunkowości do języka obcego jest pomocna zwłaszcza na początkowym etapie nauczania. W miarę zapoznania się z regułami funkcjonowania biznesu oraz organizacji rachunkowości należy przechodzić do bezpośrednich, ściśle naukowych definicji w celu unikania zbytniego uproszczenia lub nadinterpretacji.

Wg zasad psychologii procesy poznawcze są formą pracy umysłowej polegającej na wewnętrznym przetworzeniu informacji płynących z otoczenia. Jak zauważa Dakowska, *przetwarzanie informacji przez człowieka umożliwia mechanizm składający się z podsystemów takich jak percepcja, uwaga, pamięć, planowanie, monitorowanie...* (Dakowska 2007: 20). W procesie percepcji następuje pobranie przez system nerwowy (przy pomocy zmysłów, m.in. wzroku i słuchu) informacji z zewnątrz do jej dalszego przetwarzania. Z obserwacji praktycznych wynika, że studenci z zaburzeniami słuchu radzą sobie z nauką rachunkowości lepiej, zwłaszcza w perspektywie długoterminowej niż studenci niedowidzący. Najprawdopodobniej jest to związane z tradycyjną przewagą w nauczaniu rachunkowości bodźców odbieranych przez wzrok (prezentacji, zadań pisemnych, sprawozdań, ćwiczeń praktycznych) nad bodźcami odbieranymi przez słuch (np. wykładami). W takich sytuacjach bardzo ważne jest odpowiednie sterowanie percepcją studentów, w tym prezentowanie materiału w odpowiednich ilościach, częściami, z powtórzeniami, z jednoczesną prezentacją obrazową i dźwiękową.

Uwaga, która jest skoncentrowaniem naszej energii poznawczej na przedmiocie poznania, słusznie jest nazywana *przewężeniem na wejściu do systemu poznawczego* i *kanalem o ograniczonej pojemności* (Dakowska 2007: 25). Brak uwagi uniemożliwia otwarcie kanału komunikacyjnego i nawiązanie komunikacji językowej pomiędzy nadawcą i odbiorcą, a niedostateczna uwaga – zapisanie informacji w pamięci trwałej. Dlatego bardzo ważne jest sterowanie uwagą, zaczynając od pobudzenia (zaangażowanie w zadanie) poprzez orientację (ukierunkowanie uwagi na określone bodźce) do wyszukiwania informacji potrzebnych do innych procesów poznawczych. Przyciągnąć mimowolną uwagę można za pomocą wyrazistego, kontrastowego, zaskakującego bodźca (dźwiękowego – np. zmiana tembru głosu albo „minuta ciszy”; lub wzrokowego – m.in. nietradycyjna, jaskrawa forma i szata graficzna prezentacji, np. piktogram, animacja) lub poprzez rozbudzenie ciekawości studenta, np. poprzez przedstawienie herbu księgowych (zob. rys. 1), opis ciekawostek z historii rachunkowości, przytoczenie przykładów z życia codziennego studentów lub komicznych sytuacji na wykładach i egzaminach z rachunkowości⁷.

⁷ Przykłady praktycznego zastosowania wyżej wymienionych sposobów koncentracji uwagi są przedstawione w (Rogozina 2013).

Rys. 1. Herb księgowych

Źródło: www.fa.ru/dep/museum/sci1/Pages/it.aspx [30.05.2015].

Rozbudzona w ten sposób ciekawość świata rachunkowości wg koncepcji kognitywnej wzmacnia wewnętrzną motywację procesów poznawczych oraz aktywizuje u studenta energię potrzebną do przetwarzania wiedzy specjalistycznej. Przy kierowaniu uwagą znaczącą rolę odgrywa dokładne formułowanie poleceń poprzedzających zadanie, co jest bardzo ważne m.in. podczas praktycznych ćwiczeń z rachunkowości. Wiadomo, że do wszechstronnego poznania przedmiotu naszego zainteresowania potrzebne jest powtórzenie kontaktu z tym przedmiotem ze zwróceniem uwagi na inny aspekt. Wspomniany już wcześniej herb księgowych może być po raz pierwszy wykorzystany podczas wstępu do podstaw rachunkowości (zwracamy większą uwagę na wagę, słońce i krzywą Bernoulliego) i kolejny raz na kursie „Etyki w rachunkowości” ze szczegółowym komentarzem dewizy księgowych „Profesjonalizm – Niezależność – Obiektywizm”.

Informacje, na których udało się skupić uwagę studenta, powinny zostać zmagazynowane w pamięci⁸ w sposób trwały i umożliwiający wykorzystanie zgodnie z potrzebami użytkownika. Wiadomo, że pamięć trwała dzieli się na pamięć epizodyczną (zapisy w formie doświadczenia), zawierającą zapis chronologiczny naszych doświadczeń, oraz pamięć generyczną (typologiczną) (zapisy w formie wiedzy). Specyficznym językowym podsystemem pamięci generycznej jest pamięć semantyczna, zapisująca znaczenie symboli językowych: słów, zdań i zasad gramatyki, której znaczenie dla językowych aspektów rachunkowości powinno być

⁸ M. Dakowska słusznie podkreśla, że *wg koncepcji organicznej kultywacji nauczania języków obcych [...] przyswajanie języka polega przede wszystkim na zarejestrowaniu, zrozumieniu i odwzorowaniu danych płynących z komunikacyjnego otoczenia w pamięci ucznia* (Dakowska 2007: 113).

Tabela 1. Zasady nauczania rachunkowości jako języka „obcego”

Stopień zaawansowania	Skojarzenia	Przykłady	Formy
Początkujący (np. studenci I roku studiów dziennych)	z gospodarstwem domowym	budżet („bilans”) rodziny	- podczas wprowadzenia do rachunkowości posługiwanie się językiem popularnonaukowym; - aktywizacja słuchaczy, np. dialog podczas tworzeniu budżetu („bilansu”), wykorzystanie piktogramów; - przedstawienie zarysu historycznego powstania pojęć (np. Dt, Ct, L. Pacioli Traktat o rachunkowości, herb itd.); - wykorzystanie środków multimedialnych w celu utrwalenia wiedzy; - stopniowe – w miarę zapoznania się ze światem biznesu – wprowadzenie stricte naukowych definicji oraz pojęć
Zaawansowany (np. studenci I roku studiów zaocznych)	z przedsiębiorstwem, w którym pracują	bilans przedsiębiorstwa	- jak wyżej, ale ze skróconym wstępem oraz zwiększonym tempem wprowadzania; - aktywizacja uczestników w celu dodatkowego wykorzystania konkretnych danych (sytuacji, dokumentów itd.) przedsiębiorstw z różnych branż, różnej wielkości itd., przygotowanych nie tylko przez wykładowcę, lecz przede wszystkim przez słuchaczy

Źródło: opracowanie własne.

odpowiednio docenione. Jak słusznie zauważa Maria Dakowska: *Podział na pamięć epizodyczną i generyczną, w tym semantyczną, ma istotne znaczenie w nauczaniu, bowiem informacja przedstawiona z minimum ilustracji ma szansę pozostać jedynie w pamięci epizodycznej, a odzyskanie jej może być trudne* (Dakowska 2007: 34). Potwierdza to po raz kolejny istotne znaczenie odpowiedniego przygotowania materiału ilustracyjnego na zajęcia z rachunkowości zarówno pod kątem graficznym (kontrast, wyrazistość itd. – o czym już wspomniano wyżej), jak i przede wszystkim pod względem merytorycznym. Przygotowanie materiałów pod względem merytorycznym jest niemożliwe bez odpowiedniego planowania zajęć dostosowanych do poprzedniego przygotowania słuchaczy. Podkreślając znaczenie rachunkowości jako języka świata biznesu (dla większości studiujących – obcego), możemy podczas planowania zastosować zasady psycholingwistycznej koncepcji nauczania. Jak zauważa Dakowska, *pierwsza okoliczność wynikająca z koncepcji psycholingwistycznej to zasada adresowania zadań w mówieniu do osoby ucznia z punktu widzenia [...] wiedzy o świecie, zasobu doświadczeń, zainteresowań [...] doświadczeń kulturowych* (Dakowska 2007: 179). Dla osiągnięcia tego celu przed rozpoczęciem procesu nauczania języków obcych odbywa się klasyfikacja słuchaczy na podstawie testów oraz ankiet⁹:

⁹ Na podstawie danych z ankiet oraz testów przed rozpoczęciem procesu nauczania języka obcego przeprowadza się tzw. analiza potrzeb, bazująca na informacjach o zapleczu osobistym uczących się (m.in.

- wg poziomów zaawansowania, np. początkujący, średnio zaawansowany, itd. oraz
- wg przygotowania zawodowego uczestnika kursu, w wyniku czego realizuje się albo wariant dydaktyczny glottodydaktyki specjalistycznej, albo wariant profesjonalny¹⁰.

Zgodnie z wynikami klasyfikacji dla każdej grupy słuchaczy zostają przygotowane odpowiednio dobrane do ich wiedzy i doświadczenia materiały oraz kadra dydaktyczna.

Stosując do nauczania rachunkowości analogiczną klasyfikację, możemy umownie podzielić studentów na „początkujących”, np. studentów trybu dziennego, bezpośrednio po maturze i bez doświadczeń gospodarczych, realizujących wariant dydaktyczny, np. kurs „Podstawy rachunkowości”, oraz „zaawansowanych” (w różnym stopniu) studentów trybu niestacjonarnego, czynnie pracujących lub prowadzących własny biznes, realizujących w zależności od poprzedniego przygotowania albo wariant dydaktyczny, albo wariant profesjonalny, np. omówienie odrębnych zagadnień rachunkowości finansowej takich jak sprawozdawczość lub rachunkowość budżetowa. Nie wzbudza wątpliwości, że organizacja nauczania rachunkowości w tak wyodrębnionych grupach wymaga innych metod oraz form postępowania (zob. tab. 1).

Dla studentów początkujących, bez doświadczenia zawodowego, nauczyciel wg Frendo *staje się*

doświadczeniu edukacyjnym, motywacji), o zapleczu zawodowym, o brakach w wiedzy itd. (Ligara, Szupelak 2012: 111).

¹⁰ Szerzej na temat glottodydaktyki języka biznesu – zob. (Ligara, Szupelak 2012: 93–97).

oknem na świat biznesu (cyt za: Ligara, Szupelak 2012: 91). Takich studentów wyróżnia „naiwny realizm”, tj. wg R. Hallig i W. Warburg takie wyobrażenie o świecie, które jest charakterystyczne dla przeciętnego użytkownika języka i które opiera się na przednaukowych ogólnych pojęciach, jakie język daje człowiekowi do dyspozycji (Lachur 2004: 241). Przykładowo domyślają się oni, że prowadzenie działalności gospodarczej wiąże się z posiadaniem określonych zasobów i ma na celu zarobienie pieniędzy, ale jest dalekie od pojęć „środki trwałe” lub „zysk”. Wg podejścia kognitywnego przy wprowadzeniu nowych specyficznych wyrażen językowych należy bazować na poprzednich doświadczeniach użytkowników języka, tj. na tzw. procesach konceptualizacyjnych (Lachur 2004: 239). W stosunku do omawianej grupy studentów może to oznaczać wykorzystywanie na początkowym etapie nauczania podstaw rachunkowości skojarzeń m. in. z gospodarstwem domowym (np. porównanie aktywów przedsiębiorstwa do majątku rodziny itd. – więcej przykładów: zob. (Rogozina 2013)) oraz posługiwanie się popularnonaukową odmianą języka rachunkowości. Dla studentów z doświadczeniem zawodowym lub związanych z działalnością gospodarczą (m. in. podczas pracy w jakiegokolwiek firmie lub prowadzeniu działalności gospodarczej) niektóre pojęcia rachunkowości są jednak w różnym stopniu znane i wymagają raczej doprecyzowania niż szczegółowego tłumaczenia od podstaw. W tej grupie warto wykorzystać wynikającą z koncepcji psycholingwistycznej zasadę adresowania ćwiczeń do studenta w jego autentycznej roli pracownika lub przedsiębiorcy, przy czym wykorzystanie jako materiału komunikacyjno-dydaktycznego własnych doświadczeń słuchaczy (przykładów oraz dokumentów z praktyki gospodarczej) przyniesie niewątpliwą korzyść dydaktyczną i zagwarantuje aktywny udział studentów w zajęciach (por. Dakowska 2010: 180–181). Takie rozwinięcie informacji, tj. porównania oraz wzbogacenie posiadanej wiedzy o naukowe definicje, pozwala na utrwalenie specyficznych pojęć rachunkowości w pamięci studenta. Tym samym w procesie wypełniania się struktury uniwersalnej informacją istotną dla danego języka powstaje kompetencja w zakresie tego języka (Mazurkiewicz-Sokołowska 2010: 218). Znacznie bardziej skomplikowanie wygląda sytuacja podczas nauczania grupy studentów o różnym stopniu zaawansowania wiedzy¹¹ o rachunkowości,

¹¹ Z takim problemem zazwyczaj nie mają do czynienia nauczyciele języków obcych, ponieważ podczas wstępnej klasyfikacji słuchaczy wg wiedzy studenci

np. na studiach II stopnia (magisterskich), kiedy w skład studiujących wchodzi zarówno studenci z ekonomicznym przygotowaniem licencjackim, jak i studenci z innych kierunków (np. po ASP lub AWF). W tym przypadku ostatnia grupa studentów w wyniku braku wystarczającej wiedzy specjalistycznej, m.in. nieznamomości języka rachunkowości, może być narażona na stres. Podstawowym zadaniem nauczyciela akademickiego w tej sytuacji jest znalezienie tzw. „złotego środka”, pozwalającego na szybkie dostosowanie się i oswojenie się z językiem biznesu studentów z kierunków pozaekonomicznych, oraz utrzymanie odpowiedniego tempa nauczania i „niewpuszczenie nudy” dla studentów z uprzednim przygotowaniem rachunkowym. Pomocne podczas zajęć z rachunkowości zarządczej będą z jednej strony odpowiednio dobrane krótkie powtórki z rachunkowości finansowej, a z drugiej strony humorystyczne przykłady zarówno z życia studentów, jak i praktyki gospodarczej, pozwalające rozładować nadmierny stres u słuchaczy nieobeznanych z rachunkowością¹².

Ważnym etapem w nauczaniu każdego języka obcego jest zapoznanie się ze słownictwem, w przypadku rachunkowości opisującym świat biznesu. Należy zgodzić się ze spostrzeżeniem Bronisławy Ligary, że *aby zrozumieć znaczenie terminu, potrzebna jest choćby minimalna znajomość dziedziny specjalistycznej, do której termin odsyła* (Ligara, Szupelak 2012: 64). Podczas nauczania rachunkowości proces opanowania słownictwa specjalistycznego przebiega równoległe z zapoznawaniem się z „obcym” światem biznesu, co może stwarzać trudności niektórym początkującym studentom. Rola nauczyciela akademickiego w tej grupie słuchaczy polega na przystępnym wyjaśnieniu zasad funkcjonowania biznesu z jednoczesnym stopniowym wprowadzeniem nowych pojęć specjalistycznych. Oprócz wykorzystania na początku nauczania wspomnianych już wcześniej skojarzeń z gospodarstwem domowym i języka popularnonaukowego przydatne w nauczaniu terminologii jest podejście diachroniczne, pozwalające na prześledzenie ewolucji danego terminu od początków powstania do dnia dzisiejszego, m.in. takich terminów, jak Dt, Ct, wierzyciel, konto wg definicji zamieszczonej w traktacie L. Paciolięgo i w dzisiejszych podręcznikach itd. Dzięki temu można nie tylko ożywić zajęcia, przyciągnąć uwagę studentów, lecz także osiągnąć tak

są łączeni w odpowiednie grupy, dzięki czemu zostają wyeliminowane rażące różnice poziomów.

¹² Przykłady – zob. (Kufel 2011: 115–120), (Rogozina 2013).

Rys. 2. Geneza T-owego schematu konta

Źródło: opracowanie własne [zob. Rogozina 2013: 41]

pożądane *zakotwiczenie poznawcze* czy *kognitywne zaczepienie w pamięci uczących się* (Ligara, Szupelak 2012: 75), przez co leksyka jest łatwiej zapamiętywana. Kolejnym elementem wspomagającym zapamiętywanie leksyki oraz zasad rachunkowości mogą być odpowiednie ilustracje¹³ (zob. rys. 2) lub objaśnienie kontekstowe, np. przejście od potocznego wyrażenia „studia kosztują” do wprowadzenia definicji kosztów przedsiębiorstwa.

Na początkowym etapie nauczania rachunkowości czasami powstaje potrzeba zawężania definicji, spowodowana obecnością polisemii w potocznym rozumieniu znaczenia terminu. Przykładowo określenie „podwójna księgowość” wywołuje u studentów nieodpowiednie skojarzenie z nadużyciami w postaci prowadzenia dwóch ksiąg – osobno dla właściciela, osobno dla urzędu skarbowego¹⁴.

Jednym ze sposobów przyspieszenia nauki oraz zapamiętywania specjalistycznej leksyki jest

sporządzenie pola terminologicznego, składającego się z odpowiednich podpól pojęciowych, powiązanych ze sobą na zasadach hierarchii (wynik finansowy → przychody - koszty). Relacja nadrzędności-podrzędności między terminami oznacza przedstawienie terminów od hiperonimu – pojęcia bardziej ogólnego – do hiponimu – pojęcia bardziej szczegółowego¹⁵, np. aktywa → aktywa trwałe; koszty → koszty stanowiące koszt uzyskania przychodu itd.

Duże znaczenie w nauczaniu rachunkowości ma proces monitorowania postępów studentów, pozwalający na odpowiednie szybkie wychwycenie deficytów wiedzy oraz skorygowanie błędów w rozumowaniu terminologii lub zasad rachunkowości. Oprócz tradycyjnych form kontroli (kolokwiiów, kontrolnych prac pisemnych itp.) na początkowych etapach nauki mogą być wykorzystane, na prośbę wykładowcy, samodzielne wyjaśnienia studentów dotyczące zaproponowanych dekretacji operacji gospodarczych z rozszerzonym uzasadnieniem wybranych typów oraz stron konta. Weźmiemy dla przykładu operację wypłaty wynagrodzenia z kasy – komentarz studenta może być sformułowany na zasadzie: Wn konta „Rozrachunki z tytułu wynagrodzeń” – ponieważ zmniejsza się zobowiązanie wobec pracownika, co na koncie rozrachunkowym księgujemy po stronie Wn; Ma „Kasa” – ponieważ „Kasa” jest kontem aktywnym, a zmniejszenie środków pieniężnych na aktywnym koncie zapisuje się po stronie Ma. W taki sposób student w procesie dydaktycznym zmienia rolę ze *zbierającego doświadczenie (prymarne dane językowe) obserwatora komunikacji [...] na adresata i nadawcę komunikatów językowych, uczestniczącego w interakcji komunikacyjnej* (Dakowska 2010: 74). Jednocześnie nauczyciel jest w stanie wychwycić niepewność lub wahanie w głosie studenta i w razie potrzeby ponownie wyjaśnić logikę postępowania w rachunkowości. Monitorowanie stopnia opanowania przez

¹³ W tym przypadku stosuje się tzw. elaborację (rozwiniecie) tekstu, polegającą na wykorzystaniu rysunków, wykresów, fotografii itd. *dotatkowo rzucających światło na prezentowaną treść [...] Elaboracja znajduje zastosowanie we wszystkich sferach przetwarzania informacji, w tym także komunikacji językowej, np. w strategiach mnemotechnicznych przyswajania słownictwa* (Dakowska 2007: 136–138).

¹⁴ Jest to przykład zagrożenia przekłamanem podstawowego pojęcia rachunkowości, wywołanego niepoprawną analogią. Jak już zaznaczono wcześniej, w miarę nauczania następuje uściślenie definicji i wiedza specjalistyczna z rachunkowości (w zasadzie wysoko sformalizowana, uwarunkowana przepisami prawa) zastępuje początkowe skojarzenia. Drugim przykładem ograniczenia pola dla analogii jest porównanie ściśle powiązanego z rachunkowością prawa podatkowego, gdzie analogia praktyczne nie jest używana (np. każdy podmiot gospodarczy powinien mieć indywidualną odpowiedź na swoje za pytanie dot. kwestii podatkowych od właściwej administracji skarbowej), z innymi dziedzinami prawa (gdzie analogia wykorzystywana przy uzupełnieniu tzw. luk prawnych) (Koszowski 2010).

¹⁵ Szerzej na ten temat – zob. (Ligara, Szupelak 2012: 73–75; 136).

studenta czterech podstawowych sprawności językowych powinno odbywać się w sposób ciągły: rozumienie ze słuchu – podczas sprężenia zwrotnego na wykładach; czytanie ze zrozumieniem – podczas omawiania zadań na ćwiczeniach lub czytania bilansu; mówienie i pisanie – podczas pracy przy tablicy (zob. przykład przedstawiony wyżej), przygotowywania projektu i pracy dyplomowej.

Wnioski

Język rachunkowości jest wysoko wyspecjalizowanym językiem z wyraźną przewagą swojej odmiany językowej nad odmianą ogólną. Opisuje szczególny obszar rzeczywistości, jakim jest świat biznesu (działalności gospodarczej), który na początku studiów może być dla większości studentów światem nieznanym. Posiada wyraźnie specjalistyczne słownictwo, reguły

gramatyki, grupę uczestników komunikacji językowej, w której nadawcami są zazwyczaj specjaliści, a odbiorcami zarówno specjaliści, jak i niespecjaliści (w tym m.in. studenci).

Rachunkowość dla osób niemających wcześniej styczności z biznesem często brzmi jak język obcy, w związku z czym możliwe jest zastosowanie metod glottodydaktyki specjalistycznej podczas jej nauczania. Na podstawie przeprowadzonej analizy psycholingwistycznych aspektów rachunkowości zostały zaproponowane odpowiednie metody oraz formy nauczania dla różnych grup studentów z uwzględnieniem stopnia zaawansowania ich wiedzy ekonomicznej oraz zaangażowania w działalność gospodarczą. W stosunku do metody analogii zostały określone jej ewidentne zalety na początkowym etapie nauczania rachunkowości oraz wskazane niebezpieczeństwa wynikające z nadinterpretacji lub nadmiernego uproszczenia.

Bibliografia

APB *Statement Nr 4*, AICPA 1970, s. 33–34.

Bloomfield R. J., *Accounting as the Language of Business*, „Accounting Horizons” 2008, t. 22, nr 4, s. 433–436.

Dakowska M. (2007), *Psycholingwistyczne podstawy dydaktyki języków obcych*, PWN, Warszawa.

Encyklopedia językoznawstwa ogólnego (1999), red. K. Polański, Wyd. Ossolineum Wrocław-Warszawa-Kraków.

Encyklopedia języka polskiego (1999), red. S. Urbańczyk, M. Kucala, Wyd. Ossolineum Wrocław-Warszawa-Kraków.

Gajda S. (1990), *Współczesna polszczyzna naukowa. Język czy żargon?*, Wydawnictwo Instytut Śląski, Opole.

Grzegorzczkowska R. (2011), *Wstęp do językoznawstwa*, PWN, Warszawa.

Grucza S. (2007), *Glottodydaktyka specjalistyczna. Część I, Założenia lingwistyczne dydaktyki języków specjalistycznych*, „Przegląd Glottodydaktyczny” t. 23, s.7–20.

Kamila-Sowińska A. (2014), *Finansyzacja gospodarki wyzwaniem dla rachunkowości, w: Rachunkowość na rzecz zrównoważonego rozwoju: Gospodarka – etyka – środowisko*, red. Dziawgo D., Borys G., Pracy Naukowe

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, nr 329, s. 145–151.

Koszowski M., *Fenomen analogii*, „Przegląd Prawno-ekonomiczny” 2010, nr 1, s. 34–40.

Kubiak B., *Pojęcie języka specjalistycznego*, „Języki obce w szkole” 2002, nr 5, s. 6–11.

Kufel T. (2011), *Wykorzystanie humoru w nauczaniu rachunkowości*, Folia Pomer. Univ. Technol., Stetin, *Oeconomica* 287 (63), s. 115–120.

Lachur C. (2004), *Zarys językoznawstwa ogólnego*, Uniwersytet Opolski, Opole.

Lewandowski J. (2002), *Paratypologie i quasi-klasyfikacje polskich języków profesjonalnych [w:] Języki specjalistyczne. Problemy Technolingwistyki*, red. Lewandowski J., Uniwersytet Warszawski, Warszawa, s. 27–40.

Li F., *Annual report readability, current earnings and earnings persistence*, „Journal of Accounting and Economics” 2008, nr 45, s. 221–247.

Ligara B., Szupelak W. (2012), *Lingwistyka i glottodydaktyka języków specjalistycznych na przykładzie języka biznesu. Podejście porównawcze*, Księgarnia Akademicka, Kraków.

Mazurkiewicz-Sokołowska J. (2010), *Lingwistyka mentalna w zarysie. O zdolności językowej w ujęciu integracyjnym*, Universitas, Kraków.

McClure M.M. (1983), *Accounting as Language: A Linguistic Approach to accounting*, University of Illinois, Urbana-Champaign.

Nowak W.A. (2010), *Teoria sprawozdawczości finansowej. Perspektywa standardów rachunkowości*, Wolters Kluwer Business, Warszawa.

Rogozina S. (2015), *Lingwistyczna ocena języka rachunkowości*, „ZN WSB we Wrocławiu” vol. 15, nr 4, s. 501–512.

Rogozina S. (2013), *Niestandardowy podręcznik do rachunkowości – Rachunkowość pół żartem i na serio*, wyd. I (wyd. II – 2014), CeDeWu, Warszawa.

Turyńska J., *Rachunkowość: geneza, wieloaspektowe ujęcie*, www.wszim-sochaczew.edu.pl/.../Wieloaspektowe%20ujecie%20rachunk.. [15.03.2015].

Wojnicki S. (1991), *Subjęzyki specjalistyczne [w:] Teoretyczne podstawy terminologii*, red. F. Gucza, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław-Warszawa-Kraków, s. 61–77.

Wolak Z., *Analogia w filozofii i nauce*, „Zagadnienia Filozoficzne w Nauce” 2002, nr 30, s. 89–111.

Psycholinguistic aspects of teaching accounting

Abstract

The purpose of this paper is to present the psycholinguistic aspects of teaching accounting. The research methods employed include: descriptive and comparative analysis, and analogy method. The author's own experience in teaching accounting was also used as a reference point. The article offers a brief description of accounting as a specialised language of business. It also indicates the didactic problems in the process of teaching accounting and suggests some ways to overcome them.

Keywords: accounting, language, didactics, teaching, psycholinguistics

